

آسیب های دو قطبی سازی در مسائل فرهنگی کشور

از دیدگاه مقام معظم رهبری

زهرا عباس نسب^۱

چکیده

فرهنگ به عنوان یکی از عناصر اصلی توسعه، نقش مهمی در توسعه همه جانبه کشور را دارد، بنابراین برای رسیدن به جامعه ای آرمانی و توسعه یافته، فرهنگ حاکم در هر جامعه ای به توجه و مراقبت نیاز دارد. اما باوجود برقراری نظام بر مؤلفه قدرت فرهنگی، پس از انقلاب (به ویژه پس از دفاع مقدس) آسیب های دوقطبی سازی متوجه آن شده است که انقلاب را در رسیدن به اهداف و آرمان های ترسیم شده توسط مقام معظم رهبری به کندی و در جاهایی این مؤلفه برجسته در تولید و بازتولید فرهنگی به حالت ایستاده در آمده است. در این پژوهش، به روش توصیفی، تحلیلی با نگاهی ضمن توجه به این اهداف، آرمان های کشور، آسیب هایی که از لحاظ فرهنگی، کشور تهدید می کنند و حرکت کشور را کند می نمایند، نتایج تحقیق بیانگر آن است که آسیب های دو قطبی سازی فرهنگی موثر بر اهداف، اصول و ارزش ها از دیدگاه مقام معظم رهبری از جمله؛ فراموشی اهداف و آرمان های کشور، کم رنگ کردن ارزش ها و روی آوردن به ضد ارزش ها، بازگشت به گذشته و غفلت از اصول و مبانی کشور و آسیب های دو قطبی سازی فرهنگی موثر بر عملکرد مردم و مدیران از دیدگاه مقام معظم رهبری ناامید کردن مردم از اسلام با ارائه چهره وارونه از آن، سیاسی کاری نهادهای فرهنگی، مقدس نمایی، ضعف های مدیریتی بخش فرهنگ و ... از مهم ترین تهدیدها و آسیب های دوقطبی سازی در مسائل فرهنگی کشور می باشند.

کلیدواژه: آسیب شناسی، فرهنگ، کشور، مقام معظم رهبری.

^۱ طلبه سطح دو، شهرستان بزم

مسئله ی فرهنگ یکی از دغدغه های مهم و امروزی همه جوامع انسانی است که امروزه جامعه شناسان یکی از جنبه های ماندگار زندگی انسان را فرهنگ بیان کرده و اعتقاد هستند که فرهنگ، سرنوشت، شخصیت و هویت جامعه را مشخص می کند. این مقوله ی پیچیده می تواند به عنوان مجموعه ای از باورها و ارزش های مشترک بر رفتار و اندیشه ی اعضای یک جامعه موثر باشد و نقطه ی شروعی برای حرکت و یا آسیبی در راه پیشرفت به شمار آید. در جهان امروزی سرعت و تغییر و تحول ساختارهای مختلف اقتصادی و اجتماعی را آهنگی فزاینده برخوردارگشته و بر اثر توسعه ی ارتباطات اجتماعی و فناوری های واسط در این زمینه، فرهنگ جامعه و کیفیت زندگی و رفتار انسانی نیز دچار تغییر و تحولات سریع تری شده است. بنابراین، چنان چه ساختارهای فرهنگی یک جامعه بر پوشش هدایت و کنترل قرار نگیرند، جامعه دچار آسیب دو قطبی سازی خواهد شد. آسیب دو قطبی، آسیب روانی پیچیده ای که تاثیر زیادی در مسائل فرهنگی کشور دارد. حال با توجه به اینکه تاکید مقام معظم رهبری بر دوری گزینی از شرایط دو قطبی در فضای سیاست و انتخابات که می فرمایند: ایجاد دو جریانی، دو فرقه ای و دو قطبی از ضربه های مهلکی است که دشمن به دنبال آن است. لذا لازم و ضروری به نظر می رسد که آسیب های قطبیت زدایی در فضای فرهنگی نیز مورد مقابله قرار بگیرد و آفت های ناشی از این امر به وضوح تبیین شود. آنچه بیشتر فضای فرهنگ جامعه ی ما را به سمت و سوی تضاد ناشی از دو قطبی سازی هدایت می کند، ضدیت و عدم آشتی دادن بین سنت و مدرنیته است. در پیشینه این پژوهش، مقالاتی در این زمینه و در ارتباط با موضوع پژوهش به صورت پراکنده نوشته شده است و هر کدام از این پژوهش ها به یک بحث در ارتباط با این موضوع پرداخته اند از جمله مقاله: تبیین اندیشه های مقام معظم رهبری در حوزه ی آسیب شناسی فرهنگی، مولف: رامین کریمی، ۱۳۹۵، در این مقاله، در جهت تبیین اندیشه های مقام معظم رهبری در آسیب شناسی فرهنگی در جامعه بدیهی است، شناخت بیشتر جنگ نرم می تواند به مفهوم سازی و شناخت بیشتر این پدیده، همچنین بهبود مدیریت امنیت ملی کشور در خصوص تهدیدات نرم علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران کمک نماید. در مقاله: آسیب شناسی فرهنگی انقلاب اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری، مولف: علی جان مرادی جو، ۱۳۹۸، در این مقاله، با نگاهی درون گرایانه ضمن توجه به اهداف، آرمان ها و ماهیت انقلاب اسلامی ایران، آسیب هایی که از لحاظ فرهنگی، انقلاب اسلامی و مبانی اساسی آن را تهدید می کنند و روند و حرکت انقلاب اسلامی را کند می کند پرداخته است. در مقاله: سخنان مقام معظم رهبری، دو قطبی حقیقی و دو قطبی های کاذب در منظومه فکری رهبری، مولف: داوود مودنیان، ۱۳۹۵، در این مقاله، به دو قطبی حقیقی و دو قطبی های کاذب در منظومه فکری رهبری پرداخته است. ولی در این مقاله حاضر سعی بر آن شده است تا ضمن پرداختن به مفاهیم کلیدی پژوهش، به آسیب های دو قطبی گری در مسائل فرهنگی کشور از دیدگاه مقام معظم رهبری پرداخته

شود. بر این اساس ما در این پژوهش درصدد پاسخ به سؤالی هستیم که بیانگر و روشن‌کننده این تحقیق باشد ازجمله:

۱- آسیب‌های دو قطبی سازی در مسائل فرهنگی کشور از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟

۱- مفهوم شناسی آسیب شناسی

واژه ی آسیب شناسی در حوزه ی علوم زیستی و طب متداول شد و آن گاه به علوم اجتماعی وارد شده است. این واژه از نظر لغوی از دو واژه ی پاتو به معنی رنج، درد، عذاب و لوژی به معنی مطالعه تشکیل شده است.^۱ یا به معنای مطالعه علت بیماری و علائم مخصوص مرض و یا علائم یرعادی هر چیزی می‌باشد.^۲ در اصطلاح هم مقصود از آسیب شناسی کشور عبارت است از: شناسایی آن دسته عوامل مهم و موثری که شکل گیری و تداوم آن‌ها می‌تواند فرآیند تحقق اهداف و آرمان‌های کشور را متوقف و یا به صورت محسوس کند.^۳

در نتیجه می‌توان بیان کرد که آسیب پذیری به موقعیت یا شرایطی گفته می‌شود که یک هویت فردی یا جمعی را مستعد خسارت، تخریب و شکست کند. به این صورت که وقتی می‌گوییم آسیب شناسی کشور، باید به دنبال آن باشیم که چه مجموع سلامت کشور را مورد آسیب، تهدید، خسارت، تخریب و در نهایت شکست قرار می‌دهد.^۴

۱-۲- مفهوم شناسی فرهنگ

واژه فرهنگ، از دو بخش فر که پیشامد و در فارسی هخامنشی و وستا به صورت فرا به معنی پیش آمده و هنگ از ریشه اوستایی تنگ به معنی کشیدن و با پیشامد آ که به معنی صد و نیت است. در زبان پهلوی نیز فرهنگ بوده است. فرهنگ معانی چون رای، تدبیر و سنجیدگی نیز دارد؛ هم چنین به معنای علم، فضل، دانش، عقل و ادب نیز آمده و فرهنگیدن به معنی آداب و تربیت است.^۵ در نتیجه، فرهنگ مجموعه ای از روش‌های زندگی که برای آموزش نسلی به نسل دیگر انتقال داده می‌شود.

^۱ مرتضوی، پاتولوژی چیست؟، ص ۱۲.

^۲ آریان پور، عباس و دیگران، فرهنگ دوجلدی دانشگاهی انگلیسی، فارسی، ص ۱۵۶۹.

^۳ اختر شهر، علی و دیگران، آسیب شناسی انقلاب اسلامی با محوریت وصیت نامه یاسی، الهی امام خمینی (ره)، ص ۱۹۳.

^۴ مطهرنیا، مقدمه ای بر تحلیل گفتمان انقلاب اسلامی، ص ۷۵.

^۵ دهخدا، فرهنگ لغت، ج ۳۷، ص ۲۲۷.

۲- آسیب های دو قطبی سازی فرهنگی موثر بر اهداف، اصول و ارزش ها از دیدگاه

مقام معظم رهبری

فرهنگ، صفتی ذاتی هر جامعه و چگونه بودن آن است، اگر فرهنگ را از یک کشور بگیرند، آن نسل را فقیر نکردند بلکه او را مسخ کردند، بنابراین فرهنگ را از یک انسان با فرهنگ و دارای ثروت انسانی گرفتند، او هم چون مجسمه در آمده و رنگ پذیر شده و هر لباسی که بخواهند به سادگی تنش میکنند، آدمی چنین بی فرهنگ، تنها معرقتش انفعال پذیری است؛ و به عنوان ابزاری به دستور دشمن و بیگانه به هر شکل در می آید.

مقام معظم رهبری در اینباره فرمودند: التیام بخشیدن به زخم هایی که دشمن وارد می کند؛ یکی از کارها این است. دشمن دارد زخم هایی را بر پیکر این انقلاب زده و وارد می کند. ما باید به این زخم ها التیام بخشیم، یکی مسئله ی تفرق مذهبی و طائفی است، شیعه و سنی، یکی مسئله ی اختلاف جناحی است، یکی مسئله ی دوقطبی کردن مصنوعی جامعه است؛ این ها زخم هایی است که دارند وارد می کنند؛ باید این ها را التیام بخشید.^۱

کشور ایران، یک کشور فرهنگی و ارزشی است و آرمان انقلاب نیز، تحقق جامعه ای نمونه و دارای شاخص های رشد و تعالی انسانی و اسلامی می باشد. همان طور که مقام معظم رهبری نیز، فرهنگ را اساس ملیت و استقلال یک ملت می داند^۲ و تخریب آن را به وسیله رژیم پهلوی بزرگ ترین آسیب برشمرده است.

۱-۲- فراموشی اهداف و آرمان های کشور

مقام معظم رهبری در دیدار هیئت دولت به بیان یکی از شعارهای کشور یعنی عدالت پرداخته و می فرمایند: دولت، نگذاشت به فراموشی سپردن این شعار شود یک سنت، منتها نباید ارزش دولت به عنوان یک ارزش درجه دو کم کم در برابر ارزش های دیگر به فراموشی سپرده شود. در نظام ما این خطر جود داشته است.^۳

^۱ خامنه ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۵/۳/۶.

^۲ خمینی، صحیفه نور، ج ۲، ص ۳۲۳.

^۳ خامنه ای، بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴/۶/۸.

مقام معظم رهبری فرمودند: انقلاب اسلامی از اولی که پدید آمده است تا امروز، اهداف مشخص خود را حفظ کرده، به سمت این اهداف حرکت کرده، به پیشرفت های حیرت انگیز در بخش های مختلف نائل شده است.^۱

امام خمینی در موارد زیادی، انگیزه خداوند را به عنوان یک اصل مهم در کشور بیان کرده و وجه تمایز این کشور با کشورهای دیگر را در انگیزه انقلاب و قیام دانسته است؛ بنابراین تضعیف، از دست دادن و یا فاصله گرفتن از این آرمان بلند در کوتاه مدت یا بلند مدت، باعث تحریف در مقصد و هدف حساب شده و بنا بر سفارش ایشان که می فرمایند: این انگیزه الهی را که خداوند در قرآن کریم بر این سفارش کرده است، از دست ندهید.^۲

بنابراین وجود این نوع نگرش و رفتار در عرصه مدیریت کشور، از جمله خطرات جدی که کشور را تهدید کرده و زمینه انحراف آن را فراهم می کند. در این شرایط، وظیفه مدیران ارشد و رهبران کشور است که با آگاهی و شناخت از آن ها، تدبیر لازم و برنامه ریزی مناسب را جهت از بین بردن آن به کار بگیرند.

۲-۲- کم رنگ کردن ارزش ها و روی آوردن به ضد ارزش ها

هر چه از مدت مبارزه برای پیروزی کشور کم تر باشد، حضور ارزش های قبلی در جامعه بیشتر نمودار و با سقوط رژیم سیاسی، ارزش های مسلط آن را از بین نمی رود. از جمله آن ها می توان به خودباختگی، فساد اخلاقی، رشوه خواری، راحت طلبی و... اشاره کرد، که اگر مبارزه پی در پی صورت با آن ها صورت نگیرد ارزش های رژیم سیاسی گذشته، دوباره بر شرایط کشور مسلط شده و کشور را به نابودی می کشاند. در همین زمینه مقام معظم رهبری در جمع نیروی انتظامی می فرمایند: یک نکته وجود دارد که در حقیقت چارچوب همه این ها است و من می خواهم آن نکته را، هم به شما و هم به بیشتر ملت عرض کنم. آن نکته دفاع از ارزش های اسلامی است.

اگر فرض کنیم که در مجموعه ای، مثلاً نیروی انتظامی یا یک مجموعه ای، مثلاً نیروی انتظامی یا یک مجموعه غیرنظامی، عده ای که مومن، پرهیزکار، مقید به امانت، پاک دامن و اعتقاد به کشور اند و خود را سرباز و مدافع ارزش های انقلابی و معنوی می دانند، احساس کردند که در این مجموعه، غریب و تنها هستند، باید کشف کنید که بر فضای داخلی این مجموعه، ضد ارزش های انقلابی و اسلامی هستند و اعتنایی به امانت، پاکدامنی، تقوا، حفاظت از احکام و مقررات اسلامی، دین، عبادت، نماز، حضور و سایر نمادها و شاخص های معنوی نمی کنند، احساس کردند که در این مجموعه تنها و بی پشتیبان هستند، این حاکی از آن است که بر فضای درونی این

^۱ همان، بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش، ۱۳۹۲/۱۱/۱۹.

^۲ خمینی، صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۴۰۳.

مهم ترین آثار تهاجم فرهنگی؛ بی تفاوتی نسبت به ارزش های ملی و مذهبی، انقطاع از گذشته و آینده ی کشور، تزلزل در اعتقاد به فرهنگ بومی، بی هویتی، پذیرش فرهنگ مهاجم، موضع گیری در برابر فرهنگ بومی، ترویج فساد و فحشا، ابتذال اخلاقی، ایجاد اختلاف در میان اقشار مختلف ملت و... است.

مقام معظم رهبری با احساس خطر تهاجم فرهنگی دشمنان، به مسئله ی مدیریت و دفاع فرهنگی و سپس مهندس فرهنگی در درون جامعه اسلامی پرداخته اند، یکی از آفت های داخلی را غفلت فرهنگی شمرده است که می فرمایند: من احساس می کنم که در زمینه اداره فرهنگ اسلامی این جامعه، داریم دچار یک نوع غفلت و بیهوشی می شویم یا شدید که باید خیلی سریع و هوشیارانه آن را درمان کنیم.^۱

به بیانی دیگر، غفلت از تهاجم فرهنگی، از جمله آسیب های بسیار خطرناک کشور حساب شده که خسارات آن به سادگی قابل جبران و بازسازی نخواهد بود. مقام معظم رهبری در این زمینه نکات مفیدی را بیان کرده اند: دشمن به شدت مشغول تهاجم فرهنگی است و این تهاجم گاهی به دست عنصر خودی غافل، بی توجه و فاقد بینش صحیح سیاسی انجام می گیرد.^۲

مقام معظم رهبری در این باره فرمودند: راه مقابله با تهاجم فرهنگی جبهه استکبار، گسترش و تعمیق رسالت های فرهنگی انقلاب اسلامی در عرصه های اخلاقی، رفتارهای فردی و اجتماعی، عقاید و باورهای دینی و مسائل سیاسی است.

بنابراین، با توجه به شرایط امروزی جهان و وضعیت داخلی کشور، به خصوص جمعیت گسترده نسل جوان که در نقاط مختلف کشور وجود دارد؛ نیاز به تحکیم فرهنگ اسلامی و تبیین آن برای نسل جوان و بیان راه های نفوذ فرهنگ بیگانه، جهت آسیب رساندن به حوزه فرهنگ، هویت جامعه و... است.

۷-۳- عدم تمدن سازی فرهنگی و توقف در عرصه ی سیاسی، اجتماعی

هر کشوری بعد از مرحله ی تخریب نظام سیاسی قدیم، به دنبال تثبیت خود و بعد از مرحله ی تثبیت نیز، به دنبال ثبات و دوام می باشد. در این مرحله نظریه پردازان و ایده پردازان کشور باید به دنبال تئوری پردازی در راه تمدن سازی باشند؛ یعنی بعد از گذر از مرحله سیاسی، اجتماعی کشور که پیام و آثار خود را در عرصه ی داخلی و بین المللی به جای گذاشت، برای ماندگاری و تدوام کشور، باید در عرصه ی فرهنگی نظریه پردازی و به دنبال

^۱ خامنه ای، سخنرانی در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی، ۱۳۶۹/۹/۱۴.

^۲ همان، دیدار ائمه جمعه سراسر کشور با رهبر انقلاب، ۲۱۳۷۷/۳۰.

آن تمدن سازی کرد؛ همان طور که انقلاب فرانسه، بعد از انعکاس سیاسی، اجتماعی در عرصه ی داخلی و بین المللی، رجوع کرده و به دنبال نظریه پردازی و تمدن سازی بوده و ماندنی شده است.

مقام معظم رهبری در خصوص تمدن نوین کشور می فرمایند: راه برافراختن پرچم تمدن نوین اسلامی چیست؟ راهش تربیت نسلی است که با یک خصوصیتی که آن خصوصیات این ها هستند؛ یک نسلی باید به وجود بیاید شجاع، باسواد، متدین، دارای ابتکار، پیش گام، خودباور، غیور؛ البته خوشبختانه ما امروز در نسل جوان بسیاری از این خصوصیات را داریم اما این باید گسترش پیدا کند، چنین نسلی لازم داریم. باید ایمان، سواد، غیرت، شجاعت، خودباوری، انگیزه ی کافی برای حرکت، جسمی و فکری حرکت داشته باشد، هدف را مورد نظر قرار گرفته و چشم را به اهداف دور متوجه نکند. زندگی خودش و وجودش را بگذارد در راه این هدف و با جدیت حرکت کند؛ در یک کلمه یعنی موجود انقلابی.^۱

بنابراین؛ کشور اگر می خواهد بماند و تداوم داشته باشد، بعد از انعکاس سیاسی و اجتماعی در عرصه داخلی و بین المللی که از این مرحله گذشته اس، باید به دنبال نظریه پردازی و تمدن سازی فرهنگی باشد، اما این مسئله در جامعه امروزی به عنوان یکی از خلاهای جدی و بحرانی است که مورد فراموشی قرار گرفته و کشور را تهدید میکند. پس نظریه پردازان، رهبران و مدیران ارشد نظام اسلامی، باید در فرهنگی به دنبال نظریه پردازی و تمدن سازی باشند و تدابیر و برنامه ریزی لازم را در این زمینه به عمل بیاورند.

^۱ خامنه ای، بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۷/۲۸.

نتیجه گیری

در این مقاله به این نتیجه دست می‌یابیم که مهم‌ترین آسیب‌های دو قطبی سازی فرهنگی موثر بر اهداف، اصول و ارزش‌ها که از دیدگاه مقام معظم رهبری می‌تواند کشور را از زاویه فرهنگی تهدید کند عبارت‌اند از: فراموشی اهداف و آرمان‌های کشور، کم‌رنگ کردن ارزش‌ها و روی آوردن به ضد ارزش‌ها، بازگشت به گذشته و غفلت از اصول و مبانی کشور می‌باشد و آسیب‌های دو قطبی سازی فرهنگی موثر بر عملکرد مردم و مدیران مانند: ناامید کردن مردم از اسلام با ارائه چهره وارونه از آن، سیاسی‌کاری نهاد‌های فرهنگی، مقدس‌نمایی، ضعف‌های مدیریتی بخش فرهنگ، انفعال‌پذیری و تجددگرایی افراطی، ناآگاهی و غفلت از تهاجم فرهنگی، عدم تمدن‌سازی فرهنگی و توقف در عرصه‌ی سیاسی، اجتماعی است. با نگاهی به آرمان‌ها و اهداف کشور مشخص می‌کند که ماهیت کشور ما به سخن شهید مطهری، طرد همه‌ی ارزش‌های غیر اسلامی و تکیه بر ارزش‌های مستقل اسلامی بوده است؛ اما با وجود همه‌ی تلاش‌ها و اقدامات فرهنگی دوران پس از انقلاب و با اذغان به تحول مثبت چشم‌گیری که در عرصه‌ی فرهنگی تحقق یافته است، هنوز فاصله‌ی طولانی تا تحقق آرمان‌های فرهنگی خود، احساس می‌کنیم. در اینجا مقام معظم رهبری در این مورد فرمودند: در زمینه‌ی فرهنگ را درست‌ین است که برنامه‌ریزی کنیم، هدایت و کمک کنیم به رویش‌های خوب، جلوی ضربه‌های و حملات و مانند این‌ها را بگیریم، یعنی هم‌آفند، هم‌پدافند. بخشی از عوامل این فاصله، مرتبط به اقدامات و فعالیت‌های مخرب فرهنگی است که از خارج از جامعه‌ی ما بر ما تحمیل شده است و بخش بیشتری ناشی از کاستی‌ها و خلاهایی که در عرصه ساختاری،

سیاست گذاری، مدیریتی و برنامه ریزی بخش فرهنگ به چشم دیده میشود. جبران این خلا ها و کاستی ها، در گرو فعال تر شدن عناصر دغدغه مند و متعدد به جامعه، به عهده گرفتن مسئولیت و ایفای نقش فرهنگی و به خصوص تلاش برای انطباق هر چه بیشتر رفتار خود و وضعیت فرهنگی محیط کار و زندگی خویش با ارزش های متعالی اسلامی و نیز تعمیق و گسترش یافتن مطالبات فرهنگی است.

منابع

※قرآن کریم

۱- آریان پور کاشانی، عباس و دیگران، فرهنگ دوجلدی دانشگاهی انگلیسی، فارسی، ج ۲، امیر کبیر، تهران، ۱۳۵۳.

۲- اختر شهر، علی و دیگران، آسیب شناسی انقلاب اسلامی با محوریت وصیت نامه سیاسی، الهی امام خمینی (ره)، مجموعه مقالات همایش انقلاب اسلامی، نشر معارف، قم، ۱۳۸۵.

۳- بهرامی، قدرت الله و دیگران، انقلاب اسلامی و انقلاب های جهان، زمزم هدایت، قم، ۱۳۸۶.

۴- _____، بیانات در دیدارهای مختلف، www.khamenei.ir.

۵- خمینی، روح الله، نگرشی موضوعی بر وصیت نامه سیاسی، الهی امام خمینی (ره)، ج ۱۳، موسسه تنظیم و نشر امام خمینی (ره)، ۱۳۸۹.

۶- _____، صحیفه نور، ج ۲، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۷۳.

۷- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ج ۳۷، سازمان اطلاعات، تهران، ۱۳۴۱.

۸- مرتضوی، پژمان، پاتلوژی چیست؟، در تار نمای www.pmortazavi.biogfa.com

۹- مطهرنیا، مهدی، مقدمه ای بر تحلیل گفتمان انقلاب اسلامی، پرسمان، تهران، ۱۳۸۲.

۱۰- مطهری، مرتضی، پیرامون انقلاب اسلامی، ج ۱۱، نشر: صدرا، قم، ۱۳۷۳.

۱۱- نوید، مهدی، فرهنگ و مقاومت فرهنگی، نشر فلق، تهران، ۱۳۷۴.